

Konu: Ruhsal İnsan

Yazı: 33

İç-Dış Bütünlüğü

Doç. Dr. Haluk Berkmen

Kuantum ve İnsan başlıklı birinci yazımda insanın **bio-psiko-sosyal** bir varlık olarak tin ve beden bileşenlerinden oluştuğunu belirttim. İnsanın psiko-sosyal yönü olan tin bileşenini kavrayabilmek için iç-dış ve kişi-toplum ilişkisine bakmakta yarar vardır.

Kişi-toplum ilişkisinde karşılıklı bir etkileşme bulunur. Toplum kişinin içinde bulunduğu ortamı oluşturur ama toplum kişilerden oluştuğuna göre, kişi olmadan toplum da olamaz. **Toplumbilim** olan sosyoloji **Ruhbilim** olan psikolojiden soyutlanamaz. Bu iki disiplinin kopmaz bağına inceleyebilmek için de iç-dış, kişi-toplum ilişkisini kavramak gerekir.

"İç" sözüyle kişinin asıl benliğini ve psikolojik durumunun kaynaklarını kastediyorum. Bu tür bir inceleme de ancak kişinin kendisi tarafından, kendi üzerine yönelerek yapılabilir. Demek ki incelenecek olan kişi ile inceleyecek olan kişi aynı varlık olmak durumundadır. Gözleyen ve gözlenen tek bir varlığa dönüştüğünde özne-nesne farkı ortadan kalkar. Dolayısıyla, gerçek anlamda *ruhbilim* yapmak mümkün değildir. Bu yüzdendir ki psikoloji "psihenin" (ruhun) bilimi olmaktan çok kişiyi nesne olarak kabul edip incelemeye çalışan bir disiplin olmaktadır.

Gözleyen ile gözlenen aynı özellikler taşıyan tek bir varlık olduğunda belirsiz durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumu Werner Heisenberg "Belirsizlik İlkesi" olarak tanımlamış ve Kuantum düzeyinde geçerli olduğunu ileri sürmüştür (Bkz. **Bilim** başlığı altında **12** sayılı **Belirsizlik İlkesi** başlıklı yazı). Söz konusu belirsizlik bir elektronun hem konumunu hem de momentumunu (hareket yönünü) saptamak istediğimizde karşımıza çıkmaktadır. Elektronun yerini saptamak için küçük dalga boylu ve yüksek frekanslı bir ışık huzmesi göndermek gerekir. Hızını ve hareket yönünü saptamak için ise uzun dalga boylu ve düşük frekanslı bir ışık huzmesi göndermek gerekir. Her ikisini aynı anda yapamayız; zira bir ışık huzmesi elektrona çarptığında onun yeri ve hareket yönü anında değişeceğinden ya yeri veya hızı kesin olarak saptanabilir. Birini kesin olarak bilmek istersek diğerindeki bilginin kesinliği azalır ve belirsizlik durumu ortaya çıkar.

İnsan için de durum budur. İnsan kendi gözlemcisi olmaya kalktığında kendi takıntıları ve zaaflarıyla yüzleşmek durumundadır. Kendini ya nesne veya özne olarak kavrayabilir, ama ham beden hem de ruh olduğunun bilincine varması güçtür. İnsan, her ne kadar "objektif" (tarafsız) olmaya çalışsa da **ego** denen benlik boyutu bu tarafsızlığa engel olur. Çünkü egonun görevi kişinin nesnel bireyselliğini korumaktır. Bu bakımdan egoyu saf dışı bırakmadan kişinin kendini tarafsız olarak incelemesi mümkün değildir. Egoyu saf dışı bırakmayı kadim bilgiler "**ölmeden önce ölmeli**" şeklinde ifade etmişlerdir. Söz konusu ölüm beden değil, egonun ölümüdür. Yani, bencil (kendini koruyucu) kişiliğin terk edilerek iç-dış ayırımının birçok durumda yapay bir varsayım olduğunun idrak edilmesi önemlidir.

Kadim bilgiler terk konusunu üç düzeyde tanımlarlar:

1. **Terk-i dünya:** Bu sözün anlamı dünyayı terk edip bir köşede miskin gibi yaşamak değildir. Yine bir yandan dünyadaki tüm görevlerini sürdürürken öte yandan zanları, gururu, şehveti, gazabı, rıyayı ve kibri terk etmek şeklinde anlaşılmalıdır. Kısacası benliğimizi arındırıp tüm takıntıları ve tutkuları terk etmek şeklinde anlaşılmalıdır. Bu davranış şeklini "feda" ve "rıza" kavramları ile de tanımlayabiliriz.
2. **Terk-i Ukba:** Bu tür terk öbür dünyadaki cennet beklentisini ve ödül beklentisini terk etmek anlamını taşır. Yani, "Ben Allahın sevgili kulu oldum, O da beni ödüllendirecek" şeklinde bir beklentiyi terk etmek, veya "Bu dünyada mutlu olamadım ama öbür dünyada mutlu olacağım" beklentisini terk etmek şeklinde de anlaşılabilir.
3. **Terk-i terk:** Bu da bir bakıma yeniden doğuş gibi anlaşılabilir. Önce her beklentiyi terk edip sifıra ulaşmak ve sıfırdan sonsuza sıçrayıp **terk'i** terk etmek gerekir. Terk'i terk ettiğinde insan yeni bir ifade gücü ve kudret kazanır, dünyaya ve insanlara farklı gözle bakar. Bu boyuta erişen insanda **Hikmet** denen ifade gücü gelişir. Hikmet, gerçeğe ve ahlâka ait kısa söz demektir.

Hikmet içeren sözler söylemiş olan bir kişiye örnek olarak size **Ahmet Yesevi**'den (1093-1166) söz etmek istiyorum. Türkistan'ın Yesi şehrinde doğmuş olan Ahmed Yesevi ilk Türk Sufi şairlerinden biridir. "**Divan-ı Hikmet**" adı altında topladığı şiirleri ileri bir benlik boyutundan kaynaklanan insan sevgisini aktarmaktadır.

***Gerçek dertliye kendim ilâç, kendim derman;
Hem âşıkım, hem maşukum, kendim canan;
Rahm edeyim, adım Rahman, zatım Sübhan;
Bir nazarda içlerini safa kıldım.***

"Hem âşıkım hem maşukum, kendim canan" derken "**hem sevenim hem sevilenim**", veya "**hem gözleyenim hem gözlenenim**" demek istiyor. Seven ile sevilenin aynı bedende bütünlüğe ulaştığını, kendisinin manevi aşk ile iç-dış ayırımını terk edip arındığını ifade ediyor.

"Rahm" acıyan ve esirgeyen demektir. "**Rahm edeyim, adım Rahman, zatım Sübhan**" derken dış davranışlarıyla acıyan ve koruyan olduğunu, fakat içinin (zatının, özünün) Tanrısal (Sübhan) yetenekler bulundurduğunu söylüyor. "**Bir nazarda içlerini safa kıldım**" sözünde "safa" saflık, temizlik, berraklık demektir. "Bir bakışta dışta olanları arıttım, saflaştırdım" diyerek içinin saflığını dışa yansıttığını ve iç-dış ayırımından koptuğunu ifade ediyor. 'Dış' olanın 'iç' olandan kaynaklandığını içinin bütünsel teklikten ibaret olduğunu belirterek "**Vahdet-i Vücut**" gerçeğine işaret ediyor.

Kişi-toplum ilişkisini **F. Hegel** (1770-1831) "**Bende olan biz ve bizde olan ben**" şeklinde ifade etmiştir. Bu ifadede 'ben' ile 'biz' kavramlarının bütünselliğine ve ayrılmaz tekliliğine işaret ediliyor. 'Biz' yani toplum, 'ben' yani kişiyi oluşturur ama kişi de kendi yaratıcı ve yönlendirici gücü ile toplumu şekillendirir. Burada kişinin topluma uyum sağlamasından çok, karşılıklı etkileşimden ortaya çıkan kişi-toplum birliği ve bölünmez bütünlüğü söz konusudur. İç-dış bütünlüğünü ifade edebilmek ve gerçekliğini kanıtlamak içindir ki **bio-psiko-sosyal** insanı inceliyorum.